

ГРАМАТИЧНА СТИЛІСТИКА

<https://doi.org/10.37919/0201-419X-2022.97.17>

УДК 811.161.2

ДУМКИ БУВАЮТЬ РІЗНІ..., АБО МОДАЛЬНА ГРА В МЕДІЙНОМУ ДИСКУРСІ

ГОРГОЛЮК
Ніна Георгіївна,

кандидат філологічних наук, доцент,
заступник директора Інституту
української мови НАН України з
наукової роботи;
вул. Михайла Грушевського, 4,
м. Київ, 01001;
e-mail: gorgoluk@ukr.net
ORCID: 0000-0001-7229-3066

Nina
HORHOLIUK,

PhD in Philology, Associate Professor,
Deputy Director for Research of the
Institute of the Ukrainian Language of
National Academy of Sciences of
Ukraine;
4, Mykhaila Hrushevskoho Str.,
Kyiv, 01001;
e-mail: gorgoluk@ukr.net

У статті проаналізовано функційно-семантичний потенціал модусних предикатів думати й уважати, зокрема описано критерії семантичної диференціації «модальних дієслів»; схарактеризовано типи пропозицій, що їх уводять ці модусні предикати. Запропоновано поняття «модальна гра», встановлено когнітивні механізми й прийоми модальної гри; на матеріалі засобів масової комунікації (інтерв'ю, виступів, промов, новинних вебпорталів тощо) обґрунтовано ефективність модальної гри як маніпулятивної тактики стратегії інформаційного впливу мовців на свідомість споживачів інформації.

Ключові слова: модальна гра, модальність, модусний предикат, семантична диференціація.

Дієслова *думати* й *уважати*, які зреалізують у реченні значення ‘мати думку’, традиційно уналежнюють до синонімів, а в мовностилістичних рекомендаціях дослідники ставлять знак «(=)» між «уважати, що... = думати, що...» [Скопненко 2018]. Їх значення зафіксовано в тлумачному словникові сучасної української мови: *думати* – (3) *зі спол. що*. Мати певну думку, *уважати*, допускати [СУМ, II: 434]; *уважати* (*вважати*) – (1) *неперех., перев. із спол. що*. Мати якусь думку; *думати*, *гадати* [СУМ, X: 362]. І хоч ці лексеми й мають значення ‘мати думку’, та *думки бувають різні*.

Функційно-семантичний потенціал модусних предикатів *думати* й *уважати*, зокрема і їхня здатність виконувати функцію модальних дієслів (за Ш. Баллі [Баллі 1955: 44]), уможлиблює активацію *модальної гри* – зміну ментального ракурсу відображення дійсності мовцем – однієї з тактик стратегії впливу мовця на свідомість реципієнта (слухача або читача).

У запропонованій студії спробуємо відповісти на запитання *наскільки ефективною в сучасному медійному просторі є тактика модальної гри задля успішної реалізації стратегії інформаційного впливу мовців на свідомість споживачів інформації?*

Джерельною базою дослідження послуговували матеріали засобів масової комунікації (інтерв'ю, виступи, промови, новинні вебпортали тощо).

Критерії семантичної диференціації лексем *думати* й *уважати*

Відомо кілька критеріїв семантичної диференціації лексем *думати* й *уважати*. Докладніше проаналізуємо лише ті, що релевантні для нашого дослідження.

Виразну семантичну диференціацію предикатів *думати* й *уважати* вбачають у протиставленнях *припущення* – *упевненість* [Апресян 1993] і *припущення* – *оцінка* [Дмитровская 1988; Зализняк 1992].

Протиставлення *припущення* – *упевненість* умотивоване тим, що «думка як продукт думання (думка-припущення) може виникнути без участі волі, через безпосередній, або одноразовий контакт із якимось предметом», а *думки-погляди* – це результат «достатньо тривалого й ретельного обдумування всіх фактів, доступних спостереженню, обдумування альтер-

нативних можливостей їхньої інтерпретації та вибір тієї, що найбільше відповідає накопиченому досвіду суб'єкта і яку він готовий захищати як істинну»; тож «що складніший стан речей, що більша кількість можливих інтерпретацій, що складніше віднайти істину, то більше підстав для вживання предиката *вважати*» [Апресян 1993: 12].

Протиставляючи предикати *думати* й *уважати* за ознаками *припущення* – *упевненість*, беруть до уваги не синонімічність лексем *думати* і *припускати* та відповідно *уважати* й *бути впевненим*, а складник семантики лексем *припущення* і *впевненість* у реалізації значення аналізованих предикатів.

Тож за такого протиставлення в модусному предикаті *думати* (*Я думаю, що...*) заактуалізована семантика лексеми *припускати* – ‘уважати за можливе, імовірно що-небудь’ [СУМ, VII: 718], а модусному предикаті *вважати* (*Я вважаю, що...*) увиразнений семантичний складник лексеми *впевнений* – ‘який має тверде переконання в чомусь, щодо чогось, віру в кого-, що-небудь’ [СУМ, X: 456]. Водночас звертаємо увагу на те, що *впевненість* має свою шкалу інтенсивності, тобто семантика градуйована за інтенсивністю вияву ознаки: полярні лексеми на цій шкалі – *упевнений* (має тверде переконання) ↔ *сумніватися* (не бути впевненим); пор. *переконання* витлумачують як ‘тверду впевненість, певність у чому-небудь; віру у щось’ [СУМ, VI: 200], *сумніватися* – ‘відчувати, висловлювати сумнів щодо вірогідності, можливості чого-небудь; не бути впевненим у чомусь’ [СУМ, IX: 840], а також *упевненість* – ‘тверде переконання в чомусь, щодо чогось, віра в кого-, що-небудь’ [СУМ, X: 456] і *сумнів* – ‘непевність щодо вірогідності, можливості чого-небудь; брак твердої впевненості в комусь, чомусь’ [СУМ, IX: 839]. Окрім того, у системі епістемічних модальностей *сумнів* витлумачують як «можливість незнання, перехід від знання до незнання (припущення, що я можу чогось не знати)» і разом із *припущенням* як «можливістю знання» уналежують до «слабких» за «силою» інтенсивності пізнавальних, або епістемічних, модальностей. Натомість *упевненість* («я не просто знаю, а не можу не знати») кваліфікують як «сильну» епістемічну модальність [Епштейн 2001].

З огляду на зазначене вважаємо, що модусні предикати *думати* й *уважати* протиставлені насамперед за критерієм «сили» інтенсивності вияву семантики *впевненості* як складника семантики відповідного предиката та містять градаційні маркери модального значення – «слабкого» (*думати*) і «сильного» (*уважати*).

Диференціюючи предикати *думати* й *уважати* через протиставлення *припущення* – *оцінка* [Дмитровская 1988; Зализняк 1992] зацентровують на типах суджень, які уводять ці предикати:

1. Судження, що можуть бути верифіковані, тобто пропозиції, які корелюють із теперішнім, минулим і майбутнім; їх можуть вводити обидва предикати: *Я думаю / вважаю, що він уже приїхав* = *Те, що він приїхав, імовірно*. Це думка-припущення про факт. Пропозиція в таких реченнях – оцінка ймовірності факту; експліцитність модусного предиката обов'язкова [Дмитровская 1988: 10].

2. Оцінні судження, які виокремлюють за типом споглядання об'єкта чи контакту мовця з ним, зокрема: а) власне оцінні (оцінка-погляд), б) оцінні гіпотетичного характеру (оцінка-припущення). Власне оцінне судження, що його вводить предикат *уважати*, для мовця є фактично аналогом істини, тому здебільшого експліцитний модус – надлишковий. Утім, водночас мовець усвідомлює, що інший суб'єкт може інакше оцінювати той самий об'єкт; у такому разі модус має бути експліцитний [там само: 13], пор.: «*На наш погляд, Росія скоїла воєнні злочини по всій країні. Про деякі із цих злочинів розповіли ви – дякую “Голосу Америки”. Адже коли націлюються на мирних жителів, коли обстрілюють лікарні та школи, це воєнні злочини. Особисто я вважаю, що це фактично терористичні акти, і що визнання державного спонсорства тероризму є доречним*», – сказав сенатор Портман (<https://ukrainian.voanews.com/a/senators-support-ukraine/6723051>, 30.08.2022). Проте предикат *думати*, що вводить оцінку-припущення, обов'язковий.

Отже, предикат *думати* може вводити *думку-припущення про факт* (*Я думаю, що X-факт був/є/буде* = *X-факт* – *імовірний*): – **Я думаю, що ми повернемось іще до Слов'янська** ([Культура слова №97' 2022](https://health.fakty.com.ua/ua/novyny/vse-neobhidne-vmistylosya-</p></div><div data-bbox=)

u-dvoh-sumkah-pereselenczi-z-donechchynu-evakuyuvallysya-potyagom-zhyttya/, 25.07.2022) та оцінку-припущення (*Я думаю, що Х-оцінка*): *Навпаки, я думаю, що це буде корисно. Можливо, я заради цього сюди приїхав, щоб презентувати свою країну* (<https://nv.ua/ukr/ukraine/events/u-chomu-sila-zsu-i-yak-zdolati-rosiyan-viyskoviy-ekspert-novini-ukrajini-50251384.html>, 21.06.2022); предикат *уважати* – думку-припущення про факт (*Я вважаю, що Х-факт був/є/буде*): – *Я вважаю, що ми ще довгий час не знайдемо порозуміння ані з росією, ані з білоруссю, тому зараз йде робота над тим, щоб замінувати всі шляхи*», – сказав він [помічник командувача Об'єднаних сил ЗСУ зі стратегічних комунікацій Євгеній Силкін. – Н. Г.] та оцінку-погляд (*Я вважаю, що це – Х* (власне оцінка): – *Я вважаю, що 2022 рік – це насправді один з найкращих років в історії України. Пояснити можу дуже легко. На початковому етапі був період, коли буда загроза існуванню України як держави. Ми стояли перед можливістю втратити державність, але цього не сталося. Цим потрібно пишатися і пам'ятати про це* (<https://1plus1.ua/povnyu/2023-rik-nasoi-peremogi-kirilo-budanov-pro-jmovirnist-raketnih-obstriliv-6-7-sicna-ta-pidsumki-2022-roku>).

Проаналізуємо когнітивні механізми й прийоми (ходи) модальної гри, що вможливають зміну (повну або часткову трансформацію) модального значення речень-висловлень, і визначимо наслідки маніпулятивних ходів модальної гри.

Вибір модусного предиката (*думати / вважати*)

Обираючи модусний предикат для введення тієї чи тієї пропозиції, мовець прогнозує відповідний ефект впливу на слухача / читача. Мовець має значно більший кредит довіри в реципієнта (пор.: довіра / довір'я – 'ставлення до кого-небудь, що виникає на основі віри в чийсь правоту, чесність, щирість і т. ін.' [СУМ, II: 335] у разі наявності в модусному складникові предиката *вважати* (*Я вважаю*), що сигналізує про ступінь упевненості мовця, тобто споживач інформації більшою мірою довіряє (вірять) інформації, що її мовець уводить в інформаційне поле за допомогою предиката *вважати*.

Згадаймо час до повномасштабного вторгнення росії в Україну – 24 лютого 2022 року. Інформаційний простір ряснів думками політиків, експертів щодо ймовірної ескалації конфлікту,

пор.: *Петро Порошенко, п'ятий Президент, лідер «Європейської Солідарності»*: «Почне Путін повномасштабне вторгнення чи ні? **Я вважаю, що ні. Що він почне? Гібридну війну.** А гібридна війна – це кібератаки, це масові заворушення, гібридна війна – це диверсійно-розвідувальні групи, які підривають об'єкти критичної інфраструктури, це “п'ята колона”, це інформаційна війна. Це все є в його розпорядженні, він знає, як це робити» (<https://www.volyn.com.ua/news/204182-chy-piderosiia-v-novuyi-nastup-na-ukrainu>, 28.01.2022) і *Байден про вторгнення в Україну*: «**Я думаю, що Путін ухвалив рішення**» [заголовок]. «**На зараз я думаю, що він ухвалив рішення. У мене є підстави так говорити**» (https://lb.ua/world/2022/02/19/506083_bayden_pro_vtorgnennya_ukrainu_ua.html, 19.02.2022). Звернімо увагу на «обережність» уведення такої інформації в інформаційний простір, що вможливорює використання предиката *думати*. Водночас бачимо увиразнення позиції мовця – упевненості – за допомогою конструкції *У мене є підстави так говорити*, що корелює з пропозиціями-прогнозами, які вводить модусний предикат *уважати*.

У висловленнях-прогнозах ступінь упевненості мовця високий, оскільки підґрунтям для прогнозування є наявність об'єктивних відомостей (прогноз – ‘передбачення на основі наявних даних напряму, характеру й особливостей розвитку та закінчення явищ і процесів у природі й суспільстві’ [СУМ, VIII: 152]; прогнозувати – ‘на основі наявних даних передбачати напрям, характер і особливості розвитку та закінчення явищ і процесів у природі й суспільстві’ [там само]). Пор.: «*Доки Росія не змінить курс, неможливо буде вести з нею справи ‘як зазвичай’.* **Я прогноую, що задача відносин з Москвою буде значною проблемою в осяжному майбутньому**», – заявив він [колишній генеральний секретар НАТО Андерс Фог Расмуссен. – Н. Г.] (<https://wz.lviv.ua/world/128695-rasmussen-svit-ne-povernet-sya-do-zvichnikh-vidnosin-z-rf-doki-kreml-ne-zminit-kurs>, 29.09.2014) і *Кирило Буданов висловив впевненість, що Україні вдасться деокупувати Крим наприкінці весни 2023 року*. «*Американський генерал сказав, що ЗСУ влітку 2023 увійдуть до Криму. Це його особиста думка. Він спирається на відомі йому факти.* **Я спираюсь на ті факти, що відомі мені.**

Я вважаю, що це все буде не влітку, а до кінця весни. Можливо, трошки раніше. Тут в днях можна помилятися. Головне – алгоритм», – вважає Буданов (<https://t1.ua/video/71781-shchedovho-budanov-pro-zakinchennya-viynu-deokupatsiyu-krumuta-dolyu-rosiyi.html>).

Упевненість мовця корелює з іншим диференційним критерієм – категоричністю висловлення. Висловлення з модусним предикатом *уважати* відповідно мають вищий ступінь категоричності, ніж із предикатом *думати*. Цьому сприяє, зокрема, і наявність умотивування, що вказує на обсяг мисленнєвої роботи мовця. «Сила» вмотивування корелює зі ступенем категоричності: що сильніше вмотивування, то вищий ступінь категоричності висловлення. Таке висловлення відповідно має і сильніший вплив на реципієнта. Хоч, безперечно, сила впливу на слухача / читача насамперед залежить від авторитету мовця. Пор. фрагменти виступів та інтерв'ю.

Фрагмент виступу Тімоті Снайдера, історика, письменника, професора Єльського університету, постійного члена Інституту гуманітарних наук у Відні на Київському безпековому форумі 9 травня 2022 року:

Хочу навести 10 причин, чому ми маємо мислити в парадигмі української перемоги. Десять причин, чому українська перемога важлива не лише для української держави, а й для світу.

*Перша причина. Перша причина, ключова: перемога України, **на моє переконання**, – це єдиний шлях досягнення миру.*

*Очевидно, всі притомні люди хочуть, аби ця війна закінчилася. І, **я переконаний**, перемога України – єдиний шлях, як ця війна може закінчитися.*

Перемога Росії призведе до подальшої російської агресії. Капітуляція України означатиме продовження російських звірств на українській землі.

***Вважаю**, що єдиний шлях, як війна може закінчитися, – з перемогою України, тобто успіхом України на полі бою, який змусить Росію зрозуміти, що переговори є в її інтересах.*

*Друга причина. По-друге, **я вважаю**, що перемога України важлива для безпеки регіону. Єдиний спосіб захистити українців – це українська перемога. Водночас, це дуже важливо і для народів країн Балтії, для Польщі, Румунії, Молдови – щоб*

російська агресія не досягла успіху (<https://www.radiosvoboda.org/a/ukrayina-maye-peremohty-desyat-pruchyn/31841591.html>).

Фрагмент інтерв'ю з Едвардом Лукасом, експертом із політичного та економічного життя Росії 29 липня 2022 року:

– *Як ви вважаєте, як саме санкції мають спрацювати і які зміни це спричинить усередині Росії?*

– **Я вважаю, що санкції точно вражають російську економіку. Недостатньо, щоб збити макроекономічні показники, бо рубль досі тримається, а Росія продовжує заробляти багато грошей завдяки експорту нафти, вугілля і газу. Але я вважаю, їхня здатність імпортувати необхідні деталі у їхні лінії поставок дуже скоротилась. Вони, звичайно, намагаються обійти це завдяки своїм іранським чи китайським друзям, але це додає їм проблем. Тож я вважаю, в нинішній ситуації для Росії було б раціонально взяти паузу (<https://www.radiosvoboda.org/a/edward-lucas-interview-putin-zahid-sanktsii-boris-johnson/31965247.html>).**

Фрагмент ексклюзивного інтерв'ю офіцера Сил спеціальних операцій армії США, капітана, ветерана бойових дій Майкла Гоука інформаційному агентству «Інтерфакс-Україна» 1 вересня 2022 року:

– *А як щодо побоювань НАТО щодо можливості війни з Росією? Ви вірите, що Україна може стати членом НАТО, навіть якщо в нашій країні триває війна?*

– **Я так вважаю. Абсолютно.** *Ми всі чули погрози Путіна, ми всі чули брехню Путіна, він брехун, він уже там, він уже створює глобальну проблему з паливом та продовольством, йому все одно. Отже, НАТО має відмовитися від старого мислення про те, що старий Путін поважатиме міжнародне право. Він помре, йому все одно, він хоче спадщини, незважаючи ні на що. Йому байдуже, скільки росіян він уб'є чи скільки уб'є інших громадян України чи навіть інших країн. Тому НАТО необхідно визнати, що це зараз загроза світу, вони повинні зупинити його зараз* (<https://interfax.com.ua/news/interview/855869.html>).

Як засіб пом'якшення риторики задля уникнення небажаної категоричності вживають конструкції зразка *Я можу помилятися*, напр.: «Тому, коли ми з вами говоримо про деокупацію українських територій, ми говоримо про Луганську і Донецьку

область і Крим. А коли ми говоримо про деокупацію українських територій, більша частина, я вважаю, європейських лідерів із тих, хто щось може вирішувати, не визнають анексію Криму, але в словосполучення “деокупація українських територій” закладають зміст “Донецька і Луганська області”. **Я так вважаю. Я можу помилятися, і мільйон разів кажу:** “Дякую всім лідерам, які підтримують Україну”. Кажу, щоб ніхто, не дай Боже, не образився», – сказав президент (<https://www.radiosvoboda.org/a/news-zelensky-krym-politviazni/31417875.html>, 19.08.2021); *Ми відчуваємо нестабільність. Ми бачимо рух, партнерство, трикутники. Те, що є в геополітиці сьогодні, я відчуваю – особливо після того, як Велика Британія вийшла з Європейського Союзу, – що модель досить крихка. І Україна якраз – дуже потужна країна з точки зору зміцнення і ЄС, і НАТО. Я так вважаю. Можливо, я помиляюсь і дуже добре про нас думаю...* (<https://www.president.gov.ua/news/intervyu-prezidenta-ukrayini-inozemnim-zmi-69061>, 16.06.2021).

Уживання конструкцій такого зразка у висловленнях із модусним предикатом *думати* слугує увиразненню / підсиленню семантики припущення: **І я думаю, що ознаки є – звісно, я можу помилятися і бути єдиною людиною, яка так думає.** *На території Росії тисячі одиниць ядерної зброї. Є багато дрібних етнічних регіонів, які тільки й чекають, щоб позбутися старої Російської імперії* (Генерал у відставці Бен Годжес: «Я вважаю, що українці досягли незворотного прогресу», <https://www.epochtimes.com.ua/novyny-svitu/general-u-vidstavci-ben-hodzhes-ya-vvazhayu-shcho-ukrayinci-dosyagly-nezvorotnogo-progresu-146275>, 21.09.2022); **Я думаю, що, швидше за все – це моє припущення** – вони [мости. – Н. Г.] були заміновані, просто вони не були підірвані (<https://www.unian.ua/war/rahmanin-rozpoviv-pro-shvidku-okupaciyu-hersonshchini-v-lyutomu-novini-vtorgnennya-rosiji-v-ukrajinu-11923524.html>, 31.07.2022).

Цікавими видаються і спостереження щодо вибору респондентом того чи того предиката під час інтерв'ю. Пор. дзеркальний і недзеркальний варіанти вживання предикатів у запитаннях – відповідях:

– **Чи вважаєте Ви, що зустріч Путіна з Байденом може якось прискорити вашу зустріч з Путіним?**

– Чи може зустріч з Президентом США прискорити нашу зустріч? Зустріч відбувається тоді, коли у ній зацікавлені обидві сторони. Тому **я вважаю**, що зустріч президентів не може прискорити мою зустріч з Путіним (<https://www.president.gov.ua/news/intervyu-prezidenta-ukrayini-inozemnim-zmi-69061>, 16.06.2021);

– То що робити Європі, **як Ви думаєте?**

– **Я думаю**, що у Європи є дуже багато важелів. І зараз якраз Європа знаходиться не в такому становищі, як у минулому році. Вони дійсно хвилюються, але, зважаючи на те, що зараз в їхніх сховищах вже 65% запасів газу є, порівняно з минулим роком це набагато більше. І в минулому році ми не могли їх переконати в тому, що росія вже почала газову війну... (Олена Зеркаль про газовий блеф Росії, санкції Заходу і ціну на газ для українців; DW Ukrainian Інтерв'ю з Оленою Зеркаль, <https://www.youtube.com/watch?v=lsxy1HHGTbc>);

– **Чи можна вважати, що мета кремля полягає в захопленні всіх стратегічних комунікацій, через які йде транзит газу в Європу?**

– Мета кремля для мене невідома. Але **я думаю**, що мета кремля полягає, ну ('уживається для заповнення паузи у мові (при доборі потрібного слова, обдумування відповіді і т. ін.)' [СУМ, V: 449]; пауза, усмішка. – Н. Г.), але **очевидно** ('ясно, зрозуміло' [СУМ, V: 830]), що вона полягає в тому, щоб мати якнайбільший вплив на Європу (там само). Пор. мовленнєві ходи: невідомо (не знаю) → думаю (припускаю) → очевидно (упевнена); звернімо увагу й на виразну невербаліку респондента (пауза, усмішка), що демонструє усвідомлення мовцем зміни модальності.

Отже, вибір мовцем модусного предиката для введення в інформаційний простір того чи того судження вказує на ступінь упевненості мовця, прогнозує кредит довіри реципієнта, маркує ступінь категоричності висловлення, а відповідно й визначає «силу» інформаційного впливу мовця на реципієнта.

Способи модальної репрезентації прямої мови (чужої мови): заголовки, слова автора, непряма мова

Заголовки, як відомо, насамперед скеровані на привернення уваги читача. Згадаймо заголовок «*Росіяни переріза-*

ли сполучення трасою Лисичанськ – Бахмут. Луганщина в котлі?» (<https://svatove.city/articles/214624/rosiyani-pererizali-spoluchennya-trasoyu-lisichansk-bahmut-luganschina-v-kotli>, 25.05.2022) і відповідь-реакцію голови Луганської ОВА Сергія Гайдая: *Деякі заголовки, взагалі, викликають обурення. Писати «Росіяни перерізали сполучення трасою Лисичанськ – Бахмут. Луганщина в котлі?» безвідповідально і маніпулятивно. Свої припущення залиште при собі. <...> Вірте тільки офіційним джерелам інформації* (<https://tsn.ua/ukrayina/doroga-prostrilyuyetsya-ale-peresuvannya-mozhlive-v-luganskiy-ova-sprostovali-informaciyu-scho-okupanti-vidrizali-dorogu-zhittya-2070595.html>, 25.05.2022).

Заголовок – це інтрига, яка «не відпускає» читача. Одним із засобів створення такої інтриги вважаємо й винесення в заголовок лише диктуму речення; усічення модусного складника й створює інтригу, модальність набуває статусу імпліцитної, декодувати яку читачеві допоможе контекст. Напр., яку модальність репрезентує заголовок *Україна переможе – глава МЗС Франції?* Імпліцитний модус прогнозує модальність знання, можливий також у власне оцінних конструкціях. Пор. у тексті: *Міністр закордонних справ Франції Жан-Ів Ле Дріан заявив, що вірить у перемогу України у війні з Росією: «Вважаю, що Україна переможе. Уже протягом десяти днів найбільше вражає опір України в таких масштабах, яких експерти не могли собі уявити»* (<https://www.pravda.com.ua/news/2022/03/7/7329004/>, 07.03.2022); Ле Дріан в ефірі телеканалу France 5, цитує DW). Утім, модуси *Я вірю, що...* (модальна інтерпретація автора допису), *Я вважаю, що...* (експліцитна модальність висловлення прямої мови) і *Я знаю, що...* (імпліцитна модальність у заголовку) не тотожні, а модальність віри чи знання не можна ототожнювати з модальністю припущення чи впевненості.

Пор. також модальну інтерпретацію автора допису, що демонструє модифікацію модальності через ступенювання модального значення *впевненості*: *«Я думаю, що кремлівські аналітики давно зрозуміли: усередині Росії від часів напіврозпаду (а напіврозпадом я називаю розпад Радянського Союзу) цей процес не зупинився – і що відцентрові сили все-*

редині самої Росії призвели б до того, що вона сама почала б розпадатися на губернії, – **вважає** підприємець. – Тому Путін вирішив відтягнути це, створивши образ “збирача російських земель”» (<https://gordonua.com/ukr/news/worldnews/kazahstanskij-biznesmen-shurajev-ne-zdivujusja-jakshcho-cherez-dva-tri-roki-koli-rozsipletsja-rf-ukrajina-ta-kazahstan-matime-spilnij-kordon-1618357.html>, 20.07.2022); **Президент США Джо Байден вважає за ймовірне**, що Україна буде членом Європейського Союзу, повідомляє C-SPAN у понеділок. **«Я думаю, що це, ймовірно, станеться»**, – відповів Байден на запитання журналістів **«Чи стане Україна членом ЄС?»** (<https://interfax.com.ua/news/general/840508.html>, 21.06.2022). Звернімо увагу, що **вважати за ймовірне** – це витлумачення лексеми *припускати* ‘уважати за можливе, ймовірне що-небудь’ [СУМ, VII: 718].

Докладніше проаналізуємо інформаційні дописи, що з’явилися на шпальтах українських ЗМК 21 вересня 2022 року, у яких висвітлено реакцію Президента України В.О. Зеленського на чергові погрози путіна застосувати ядерну зброю. Це інтерв’ю Президента України порталу *Bild*: **«Я не вірю, що він буде використовувати цю зброю. А навіть (пауза) я скажу Вам так. Я не вірю, що весь світ йому дозволить використовувати цю зброю. Якщо... (пауза) Дивіться, залізи в голову цій людині ми не можемо. Ризики такі є»** (<https://www.youtube.com/watch?v=EjOmDjKUбуо>; фрагмент інтерв’ю українською мовою). Один із заголовків опублікованої новини – *Світ не дозволить Путіну застосувати ядерну зброю – Зеленський* (<https://itta.info/svit-ne-dozvolit-putinu-zastosuvati-yadernu-zbroju-zelenskij/>). Безперечно, саме такий заголовок найвіддаліший для позитивного впливу на свідомість читача, оскільки прогнозує модальність знання. Зауважимо, що експліцитний модус у реченнях, що репрезентують модальність знання, здебільшого надлишковий; експліцитний модус *Я знаю* підсилює достовірність повідомлення. Пор. також схожі варіанти заголовків в інформаційній стрічці новинного інтернет-сервісу Ukr.net: *Зеленський про можливість застосування ядерної зброї: Путіну не дозволять цього зробити* (The Page); *Зеленський: Я не вірю, що Путін застосує ядерну зброю. Світ не*

дозволить (ЛІГА.Новини); *Зеленський: світ не дасть Путіну застосувати ядерну зброю, але є ризики* (Медіастар).

Звернімо увагу на варіанти висвітлення цієї новини в різних інформаційних джерелах:

1. *Зеленський: світ не дасть Путіну застосувати ядерну зброю, але є ризики* [заголовок]. **«Я не вірю, що він застосує цю зброю. Я не вірю, що світ дозволить йому використати цю зброю»**, – *вважає* Володимир Зеленський. І далі: *«Ми не можемо зазирнути в голову цій людині, є ризики»*, – сказав Зеленський (<https://www.pravda.com.ua/news/2022/09/21/7368471/>; автора допису не вказано; покликання на <https://www.eurointegration.com.ua/news/2022/09/21/7147215/>).

2. *Світ не дозволить Путіну застосувати ядерну зброю – Зеленський* [заголовок]. *ІНТЕРФАКС-УКРАЇНА – Президент України Володимир Зеленський вважає, що світ не дозволить Володимиру Путіну застосувати ядерну зброю. «Я не вірю, що він застосує цю зброю. Я не думаю, що світ дозволить йому використовувати цю зброю»*, – сказав Зеленський у п'ятницю в інтерв'ю *BILD* (<https://itta.info/svit-ne-dozvolit-putinu-zastosuvati-yadernu-zbroyu-zelenskij/>, 21.09.2022; автора допису не вказано, зазначено джерело наведеної інформації: <https://www.bild.de/politik/ausland/politik-ausland/selenskiy-interview-nach-putin-drohung-er-will-die-ukraine-in-blut-ertraenken-81391902.bild.html>).

3. *Зеленський не вірить, що росія застосує ядерну зброю* [заголовок]. *Президент Володимир Зеленський сумнівається в тому, що росія застосує ядерну зброю. Про це він розповів в інтерв'ю Bild. «Я не вірю, що він застосує цю зброю. Я не думаю, що світ дозволить йому використати цю зброю. Ми не можемо зазирнути в голову цій людині, є ризики»* (<https://babel.ua/news/84553-zelenskiy-ne-virit-shcho-rosiya-zastosuye-yadernu-zbroyu>, 21.09.2022; Олег Панфілович).

4. *Зеленський: Я не вірю, що Путін застосує ядерну зброю. Світ не дозволить* [заголовок]. *Російський диктатор Володимир Путін не застосує ядерну зброю проти України, вважає президент Володимир Зеленський. Про це він заявив в інтерв'ю BILD. «Я не вірю, що він застосує цю зброю. Я не думаю, що*

світ дозволить йому використовувати цю зброю», – сказав Зеленський. Але ризики є, визнає президент: «Ми не можемо зазирнути у голову цієї людині» (<https://news.liga.net/ua/politics/news/zelenskiy-ya-ne-veryu-chno-putin-primenit-yadernoe-orujie-mir-ne-pozvolit>, 21.09.2022; Марко Сировой).

По-перше, пряма мова, що її, як відомо, у тексті маркують лапками, – це дослівне відтворення усного мовлення. Автори інформаційних дописів, відтворюючи в тексті фрагмент інтерв'ю, заступили модус *Я не вірю* в реченні *Я не вірю, що весь світ йому дозволить використовувати цю зброю на Я не думаю – Я не думаю, що світ дозволить йому використати цю зброю*. Утім, предикати *вірити* ('бути впевненим, переконаним у чому-небудь' [СУМ, I: 680]) і *думати* не лише не вступають у синонімічні відношення, а й докорінно відрізняються ступенем упевненості мовця; ба більше, в ієрархізованій системі епістемічних модальностей *віра* – це «надсильна» модальність, а припущення – «слабка». Оператор заперечення *не* в таких висловленнях слугує увиразненню позиції мовця.

По-друге, в одному з прикладів автор запропонував альтернативну модальну інтерпретацію прямої мови, зацентрувавши на модальності сумніву: *Президент Володимир Зеленський сумнівається в тому, що росія застосує ядерну зброю*, пор.: **Я сумніваюся* ('відчуваю, висловлюю сумнів щодо вірогідності, можливості чого-небудь; не впевнений' [СУМ, IX: 840]), *що він буде використовувати цю зброю і Я не вірю, що він буде використовувати цю зброю*. Такі дописи-преамбули слугують інструкцією для сприйняття тексту в цілому, мають відповідний вплив на реципієнта. Наголошуємо, що за ступенем інтенсивності модальність *сумніву* (як і *припущення*) – «слабка», натомість модальність *віри* – «надсильна». Сумнів – це можливість незнання, «перехід від знання до незнання (припущення, що я можу чогось не знати)», а *віра* – «не можу знати, але знаю»; це полярні модальності (припущення / сумнів ← знання / незнання (нульова категорія) → впевненість / незбагненність → віра / мудрість (докл. див.: [Эпштейн 2001])).

Проаналізуємо інший інформаційний допис, що виразно демонструє ходи модальної гри: *Стефанчук: Закон про медіа*

буде однією з найбільш дискусійних євроінтеграційних ініціатив [заголовок]. **Голова Верховної Ради України Руслан Стефанчук вважає, що закон про медіа буде однією з найбільш дискусійних євроінтеграційних ініціатив, які планує ухвалити український парламент. Про це він сказав в ефірі загальнонаціонального марафону, його цитує «Укрінформ». «Є ті, які можуть викликати дискусію, і це нормально. Зокрема, я думаю, що буде велика дискусія щодо закону про медіа, буде дискусія по закону про національні спільноти. Але ми маємо просто закладати у них директиви ЄС...», – сказав Стефанчук** (<http://prportal.com.ua/Fakty/stefanchuk-zakon-pro-media-bude-odniieyu-z-naybilsh-diskusiynih-ievrointegraciynih-iniciativ>, 25.07.2022). Пор. пряму мову й способи репрезентації-інтерпретації модальності чужої мови (непряму мову і заголовок): **Стефанчук [сказав]: Закон про медіа буде однією з найбільш дискусійних євроінтеграційних ініціатив ← Я думаю, що буде велика дискусія щодо закону про медіа → Руслан Стефанчук вважає, що закон про медіа буде однією з найбільш дискусійних євроінтеграційних ініціатив.** Відбувається трансформація модальності: *Я думаю, що...* → *Я вважаю, що...* – заступлення модальним значенням, що має вищий ступінь упевненості, і зміна модальності → *Я знаю, що...* (*знаю* / зміна модальності ← *думаю* → *вважаю* / модифікація модальності), що регламентує силу інформаційного впливу на читача.

Отже, визначені й проаналізовані когнітивні механізми та прийоми модальної гри (вибір модусного предиката; заступлення модусних предикатів *думати* ↔ *вважати*; заступлення модусних предикатів *думати* / *вважати* репрезентантами різних епістемічних модальностей; усічення модусного складника речення з предикатами *думати* / *вважати*) засвідчують ефективність маніпулятивної тактики модальної гри задля успішної реалізації стратегії впливу мовця на свідомість споживачів інформації, які на новому етапі модальної гри набувають статусу мовців – продуцентів стимулу, а відповідно можуть створювати новий – трансформований / модифікований – інформаційний продукт.

Апресян Ю.Д. Синонимия ментальных предикатов: группа считать. *Логический анализ языка: Ментальные действия*. Москва: Наука, 1993. С. 7–22.

Балли Ш. Общая лингвистика и вопросы французского языка. Москва: Изд. иностр. лит., 1955.

Дмитровская М.А. Знание и мнение: образ мира, образ человека. *Логический анализ языка. Знание и мнение*. Москва: Наука, 1988. С. 6–17.

Зализняк Анна А. Исследования по семантике предикатов внутреннего состояния. München: Verlag Otto Sagner, 1992.

Скопненко О. Дехто не вважає за потрібне рахувати гроші, а народ каже: гроші лічбу люблять. *Голос України*, 28.02.2018. URL: <http://www.golos.com.ua/article/300296>

Эпштейн Михаил. Философия возможного. Модальности в мышлении и культуре. СПб.: Алетейя, 2001. URL: <https://www.emory.edu/INTELNET/fv43.html>

REFERENCES

Aprasyan, Yu.D. (1993). Synonymy of the mental predicates: group to count. *Logical analysis of language: Mental actions*. Moscow, 7–22. (in Russ.).

Bally, Sh. (1955). General Linguistics and French Language Questions. Moscow (in Russ.).

Dmitrovskaya, M.A. (1988). Knowledge and opinion: the image of the world, the image of a person. *Logical analysis of language. Knowledge and opinion*. Moscow, 6–17. (in Russ.).

Zaliznyak, A.A. (1992). Studies on the semantics of the predicates of the internal state. München: Verlag Otto Sagner (in Russ.).

Skopenko, O. Some people do not consider it necessary to count money, but people say: money loves numbers. *Voice of Ukraine*, 28.02.2018. URL: <http://www.golos.com.ua/article/300296> (in Ukr.).

Epstein, Mikhail (2001). A Philosophy of the Possible. Modalities in Thought and Culture. St. Petersburg: Aletheia. URL: <https://www.emory.edu/INTELNET/fv43.html> (in Russ.).

Статтю отримано 28.11.2022

Nina Horholiuk

IDEAS ARE DIFFERENT..., OR THE MODAL GAME IN MEDIA DISCOURSE

The article analyzes the functional and semantic potential of the modus predicates ‘to think’ and ‘to consider’, describes the criteria for semantic differentiation of the tokens ‘to think’ and ‘to consider’, and characterizes the types of sentences that introduce these modus predicates. The concept of the “modal game” is proposed, the cognitive mechanisms and techniques of a modal game are defined and characterized, and the effectiveness of a modal game as a manipulative tactic of the strategy of influence of speakers on the consciousness of information consumers is substantiated.

The methods of modal representation of the direct speech (foreign speech) are analyzed in detail on the material of mass communication media (interviews, speeches, speeches, news websites, etc.). The moves of the modal game (substitution of modal predicates to think ↔ consider; substitution of modal predicates to think/consider by representatives of different epistemic modalities; truncation of the modal component of a sentence with predicates to think/consider), the consequence of which is a change (full or partial transformation) of modality are defined and analyzed; the criteria for the speaker’s choice of a mode predicate for introducing a judgment into the information space, which regulates and determine the power of the speaker’s information influence on the recipient, are characterized.

Key words: modal game, modality, mode predicate, differentiation.